

ÇALDIRAN SAVAŞI'NA KADAR OSMANLI - SAFEVİ İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

A BRIEF REVIEW OF THE RELATIONS BETWEEN OTTOMAN AND SAFAVI BEFORE THE CHALDIRAN WAR

Dr. Bilal DEDEYEV*

Özet

Güçlü Türk devletleri arasında üstünlük mücadelesi, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi* çerçevesinde değerlendirildiği zaman tarihin hemen her devrinde mevcut olmuştur. 15. yüzyıl başlarında Yıldırım Bayezid (1389–1402)-Timur (1370–1405); 15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih (1451–1481)-Uzun Hasan (1453–1478) münasebetleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tip ilişkilerden biri de Osmanlı Devleti'yle 16. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da kurulmuş olan Safevi Devleti arasında yaşanmıştır. Öncekilerden farklı olarak Osmanlı - Safevi münasebetleri daha çok iz bırakmış görüntüsü vermektedir. Bu hegemonluk mücadelesinde bazen Avrupa ülkelerinin etkili olduğu da görülmüştür. Ayrıca, bu dönem Osmanlı - Safevi ilişkileri uzun yıllar sadece bir yandan ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda son zamanlarda yapılan araştırmalar 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Osmanlı - Safevi ilişkilerinin çeşitli sebepler açısından incelenmesini öngörmektedir.

Anahtar kelimeler: Safevi Devleti, Osmanlı Devleti, Sultan II Bayezid, Şah İsmail, Sultan Selim.

Abstract

The struggle for dominance among powerful Turkish States, when evaluated on the frame of Turkish World Dominance Conception, has existed in all periods of the history. As an example, the intercourse between Yıldırım Bayazid (1389 – 1402) and Timur (1370 – 1405) in the first period of the 15th century and the intercourse between Fatih (1451 – 1481) and Uzun Hasan (1453 – 1478) in the second half of the 15th century can be shown. One of these kinds of intercourse was between the Ottoman Empire and Safavi State founded in Azerbaijan in the first period of the 16th century. Different from the antecedents, The Ottoman and Safavi intercourse gives the vision that it left more traces. Some European countries being active in this struggle for hegemony are sometimes seen. Besides, the relations between The Ottoman and Safavi of this period have been analyzed only approaching this matter only from one side for a long time. Recent researches in this matter foresaw the relations between the Ottoman and Safavi in the first periods of 16th century to be researched from different aspects.

Key words: The Safavi Empire, The Ottoman Empire, Sultan Bayazid II, Shah Ismayil, Sultan Selim.

Şah İsmail - Sultan II. Bayezid Münasebetleri

Akkoyunlu Elvend Bey üzerinde Şerur'daki zaferinden sonra, 1501'in güzünde Tebriz'e gelen İsmail (1501–1524), şahlığını ilân ederek, Azerbaycan ve Orta Doğu'da etkili olan Safevi Devleti'ni kurdu. Böylece, senelerden beri verilen mücadele sonunda, Safevî şeyhlerinin düşüncesi ile Türkmen aşiretlerinin arzuları doğrultusunda hayal gibi görülen devletin kuruluşu gerçekleştirilmiş oldu. Bu durumda alınan tüm önlemlere rağmen, Osmanlı topraklarından Azerbaycan'a olan göç önlenememiş; İsmail, Tebriz'i ele geçirip devletini

ilân etmişti¹. Bu sırada Venedik'le ciddî bir şekilde sorun yaşayan II. Bayezid (1481–1512)², Safevi Devleti'nin kurulmasını engellemekte biraz geç kalmıştı. Aldığı önlemler ise sınır valileri yüzünden etkisiz olmuştur³.

Şah İsmail ise, 1502 baharında Erzincan'a doğru harekete geçti. Bunun sebebi, Şerur yenilgisinden sonra Diyarbakır'a kaçan Elvend Bey'in Erzincan civarına gelmiş olduğu haberi idi. II. Bayezid, Elvend Bey Diyarbakır'da iken, özel elçisi Mehmed Ağa Çavuşbaşı'yla ona gönderdiği mektupla, şehzadeler arasındaki mücadeleye son vererek bütün kuvvetlerinin Safevîlere karşı kullanmalarını önermiş ve bu konuda her türlü yardımı edeceğini bildirmişti⁴. Muhtemelen Elvend, II. Bayezid'in mektubundan cesaretlenerek tekrar Safevîler'le mücadeleye için harekete geçmiş ve Tercan'ın güneyindeki Saru Kaya'ya gelmişti. Bunu haber alan Şah İsmail, Elvend Bey üzerine yürümüş; Elvend Bey ve askerleri yenilerek Tebriz yönüne çekilmiş; oradan Ucan'a gelmiştir. Şah İsmail'in Makü'den Tebriz'e geri döndüğünü haber alan Elvend Bey, Bağdat'a kaçmıştır⁵. Ayrıca, bu dönemde II. Bayezid'in Akkoyunlu Sultan Murat'la da birtakım temasları olmuştur. Tayyip Gökbilgin'in tespitlerine bakılırsa, Osmanlı Devleti'ne sığınmış Akkoyunlu ümerasından Uzun Hasan'ın amcasının torunu olan Ferruhşad Bey, II. Bayezid döneminde geri dönerek Şiraz'da Sultan Murat'ın hükümdar olması için yardımda bulunmuştur. Bu şahsın muhtemelen Sultan Murat'ın Şah İsmail'e yenilgisinden sonra, II. Bayezid'in son dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne dönmesi⁶ yukardaki görüşü teyid etmektedir.

Safevîler, ilk dönemler Tebriz ve civarının çoğunlukla Sünnî olduğundan dolayı bu yöre halkına güvenemiyordu. Hatta Şah İsmail'e bazı reformlarını zorla hayata geçirmesine rağmen yakın adamları tarafından bu konuda dikkatli olması önerildi⁷. Durum böyle olunca, Safevî Devleti'nin güçlü ve büyük devlet olması için çok sayıda askerî kuvvete ihtiyaç vardı. Şah İsmail, güvenilir askerî gücünü, aynı zamanda müritleri olan Anadolu Türkmenleri arasından sağlamak zorunda idi. Bu nedenle, H. 908 (1502–1503)'de Şah İsmail, II. Bayezid'e bir mektup göndererek kendisine bağlı soflerin Erdebil'deki tekkeye gelmeleri için izin verilmesini rica etmişti. Onun bu isteği II. Bayezid tarafından kabul edilmemiştir⁸.

Ciddi engellemelere rağmen Osmanlı Devleti de, yeni kurulmuş Safevî Devleti ile ilişkilerini sürdürmek zorunda idi. II. Bayezid H.908 (1502–1503)'de altı dış ülke temsilcisini aynı günde kabul etti. Bunlardan biri de Safevî Devleti'nin gönderdiği elçilik heyeti idi⁹. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin resmen Safevî Devleti'ni tanıması anlamına gelmekte idi. Böylece, Osmanlı-Safevî münasebetlerinde diplomatik ilişkiler de resmen kurulmuş oldu. Buna karşılık II. Bayezid, H.910 (1504–1505) kışında Mehmed Çavuş Balaban başkanlığındaki elçilik heyetini Safevî Devleti'ne göndermiştir. Osmanlı elçisi, Şah İsmail'e II. Bayezid'den iki mektup götürmüştü. Mektupların birinde İsmail'e “*şah*” yerine “*emir*” yazılmış; Akkoyunlu Murat'a karşı kazanılan zaferi tebrik edilmiştir. Diğerinde ise II. Bayezid'den Şah İsmail'e öğütte bulunulmuştur¹⁰. Ancak, bundan sonraki yazışmalarda İsmail'e “*şah*” diye hitap etmesi, onu devlet başkanı olarak kabul ettiğini göstermektedir¹¹. Böylece yumuşak; fakat samimi olmayan Osmanlı-Safevî ilişkileri

* Qafqaz Üniversitesi İİBF Politoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Bakü/Azərbaycan. bdedeyev@qafqaz.edu. az.

¹ Geniş bilgi için bkz. Oktay Efendiye, **Azərbaycan Safeviler Devleti**, Bakü, 1993; Tofik Necefli, “Şah İsmail'in Sultan II. Bayezid'le Karşılıklı Münasebetlerinin Müasir Türkiye Tarihşünaslığında Eksi”, **Haberler**, Sayı 8, Bakü, 2007, ss.33-39.

² Selahattin Tansel, “Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar”, **Belleten**, C. XXVII/106, Ankara, 1963, s. 204.

³ Bilal Dedeyev, “Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti ilişkileri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.5, (Kasım–2008), (http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/dedeyev_bilal.pdf) ss.217–218.

⁴ Şahin Fazıl Farzalibeyli, **Azərbaycan ve Osmanlı İmpiriyası (XV.-XVII. Asırlar)**, Bakü, 1999, ss. 97-98; Oktay Efendiye, “Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 4-8 Ekim 1999**, C. III, I. kısım, Ankara, 2002, s. 89.

⁵ Faruk Sümer, **Safeviler Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü**, Ankara, 1992, s. 22-23.

⁶ Tayyip Gökbilgin, “XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası”, **Türkiyat Mecmuası**, C. IX, (İstanbul, 1951), ss. 38-39.

⁷ Fahrüddin Musevî Erdebilî Necefi, **Tarihi Erdebil ve Danişmendân**, C. I, Tahran, 1388, s. 86; Efendiye, *a.g.y.*

⁸ Solak-Zâde, **Tarih**, C. I, (Haz. Vahit Çabuk), Ankara, 1989, s. 429; Sümer, *a.g.e.*, s. 23; Necefli, *a.g.m.*, s.40.

⁹ Şerefhan Bitlisi, **Şeref-Nâme**, (Rusça'ya çev. E. İ. Vasilyev), Moskova, 1976, s. 146.

¹⁰ Efendiye, *a.g.t.*, ss. 90-92.

¹¹ Feridun Bey, **Münşeatü's-Selatin**, C. I, İstanbul, 1274, ss. 338-340.

başlamıştır. Bu durum, Şah İsmail'in Maverâünnehir hükümdarı Şeybani Han'ı mağlup edinceye kadar sürmüştür.

Bu aralar Osmanlı Devleti tarafından birtakım tedbirler alınmasına rağmen Safevî ülkesine göçler devam etmekte idi. Bu da Osmanlı ekonomisini kötü bir şekilde etkilemiştir. Gidenlerin yerlerinin boşalması ve bu yüzden vergilerin ödenmemesi, tımar sistemine dayanan Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Bunun önüne geçmek için bir müddet sonra II. Bayezid'in koyduğu yasakları sonucu Anadolu'dan Azerbaycan'a gidenlerin sayısı kısmen de olsa azalmıştı. Bunun üzerine Şah İsmail, II. Bayezid'e bir mektup göndererek yasağın kaldırılmasını rica etmiştir. II. Bayezid ise, bunun bu şartlarda mümkün olmadığını, devletin çok zarar çektiğini ve zaten geri dönmeye söz verene bu yasağın uygulanılmayacağı cevabını vermiştir¹².

Osmanlılarla Safevîler arasında bir diğer ilişki, Şah İsmail'in Dulkadıroğulları üzerine yaptığı sefer esnasında yaşanmıştır. Bazı Osmanlı kaynakları bu seferin nedenini Alaüddevle Bey'in kızını Şah İsmail'e vermemesi olarak yazmaktadır¹³. Fakat asıl neden ise, Alaüddevle Bey'in Safevîler'e karşı Akkoyunlulara siyasi destek vermiş¹⁴ ve Osmanlı Devleti'yle birlikte sofilerin Azerbaycan'a gitmelerini engellemiş olması gösterilebilir. Gerçekten Alaüddevle Bey, ilk başlarda Maraş, Elbistan, Harput ve Yozgat bölgelerinden büyük bir topluluğun Şah İsmail'e gitmesinin doğuracağı tehlikeyi fark edememişti¹⁵. Safevî Devleti kurulduktan sonra, özellikle 1502'den itibaren için vahametini fark eden Alaüddevle Bey tepki göstermeye başlamıştır¹⁶. Daha sonra Şah İsmail'in Dulkadır Beyliği'yle akrabalık kurarak bu sorunu çözmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır. Dulkadıroğlu, ilk başlarda söz veriyse de bir müddet sonra Osmanlı Devleti'nden yardım sözü aldığından¹⁷, Şah İsmail'in Şiîliğini bahane ederek bundan vazgeçmiştir. Bununla da yetinmeyip, Şah İsmail'in düşmanı Akkoyunlu Murat'ı Maraş'ta barındırmış, kızı Benlû Hatun'u onunla evlendirmişti¹⁸. Son olarak, Safevî elçisine iyi davranmamış; onu cezalandırarak Közgülü'nde hapsedmişti¹⁹.

Şah İsmail, yukarıda söylenen nedenlerden dolayı Alaüddevle ile hesaplaşmak için 1507'de Dulkadır Beyliği üzerine yürüdü. Bu seferde, Erzincan yolunu tercih etti. Bunun sebebi, Anadolu Kızılbaşları'nı yanına celbetmek idi²⁰. Ayrıca Osmanlı'nın tutumu da Şah İsmail için önemli idi. Çünkü, Elbistan'a varmak için Osmanlı topraklarından geçmesi gerektiği için II. Bayezid'ten geçiş izni isteyen Şah İsmail, bir müddet sınırdaki haberi bekledi. II. Bayezid'in ricayı kabul etmesi üzerine Safevî ordusu halka zarar vermeden Elbistan'a doğru ilerledi²¹. Buna benzer bir hadise Uzun Hasan döneminde de yaşanmıştı. II. Bayezid, Amasya valisi iken, hiçbir önlem alınmadan izin verildiğinden Akkoyunlular Osmanlı sınırını geçmiş ve Tokat'ı yağmalamıştı. Tekrar böyle bir olayın yaşanabileceği endişesiyle Yahya Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Ankara'ya kadar gelip, bu bölgeyi korumaya aldı²². Bu şekilde önlem alınması, yöredeki Safevî taraftarlarının verecekleri zararları da engellemiş olmalıdır.

Alaüddevle Bey, Safevîler karşısında dayanamayacağını anlayınca sarp Turna Dağı'na sığındı. Şah İsmail, bir müddet bekledikten sonra, hırsını Elbistan ve Maraş şehirlerinden aldı²³. Bu seferde, Safevîlerin tek kazancı, Diyarbakır bölgesini denetim altına almaları olmuştur²⁴.

¹² A.g.e., ss. 338-339.

¹³ Hoca Sadeddin, **Tâcü't-Tevarih**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. III, İstanbul, 1979, s. 350; Solak-Zâde, a.g.e., s. 432.

¹⁴ Rafet Yinanç, **Dulkadır Beyliği**, Ankara, 1989, ss. 90-91.

¹⁵ Sümer, a.g.e., s. 19.

¹⁶ Yinanç, a.g.e., s. 90.

¹⁷ **Haniwaldanus Anonimine Göre Sultan Bayezid-i Veli**, (Haz. Richard F. Kreutel), (Kısaltma: **Haniwaldanus Anonimi**), İstanbul, 1997, s. 41.

¹⁸ Yinanç, a.g.e., s. 91.

¹⁹ Sümer, a.g.e., ss. 27-28.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, Ankara, 1998, s. 228.

²¹ Solak-Zâde, a.g.y.; Feridun Bey, a.g.e., ss. 339-340; Yinanç, a.g.e., s. 93; Sümer, a.g.e. s. 29; Efendiyeve, a.g.e., s. 93.

²² **Haniwaldanus Anonimi**, ss. 42-43; Solak-Zâde, a.g.y.

²³ Solak-Zâde, a.g.y.; Şerefhan, a.g.e., s. 152; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 233.

²⁴ Şerefhan, a.g.y.; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kitâbü't-Tarih-i Künhü'l-Ahbâr**, (Haz. Ahmet Uğur ve diğerleri), Kayseri, 1997, ss. 908-909; Lütfî Paşa, **Tevarih-i Âli Osman**, (Haz. Âli Bey), İstanbul, 1990, s. 201; İnanç, a.g.e., s. 94.

Bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti'nde büyük bir deprem vuku bulmuştu²⁵. Safevî Devleti ise, Maveraünnehr hâkimi Özbek Şeybani Han'la mücadele etmekte idi. Bu yüzden, Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini sıcak tutan Şah İsmail, Şeybani Han'la hesaplaşmak için harekete geçmiş; 1510 Aralığı'nda Şeybani Han'ı ağır bir yenilgiye uğratmış; Herat, Merv ve Belh şehirleri dâhil tüm Horasan bölgesini Safevî sınırlarına katmıştır²⁶.

Şeybani'ye karşı kazandığı zaferden sonra daha da güçlenen Şah İsmail'in dış politikada değişiklik yaptığı görülmektedir. Safevîlerin karşısında dünya devleti olmak için tek engel olarak artık Osmanlı Devleti kalmış idi. Bu yüzden, Osmanlı'ya karşı baskıların propaganda yoluyla artırmıştır. Aynı zamanda Şah İsmail'in başarıları, Anadolu'da yaşayan Safevî sempatanın pek çok kişinin o taraflara göç etmesine neden olmuştur. Halk arasında da “*Şah İsmail yakında bir sefer düzenleyerek Osmanlı ülkesini hâkimiyeti altına alacak.*” diye dedikodular dolaşmaya başlamıştır. Buna mukabil Safevî taraftarları, Şah geldiği zaman ona yardım için ciddî bir şekilde silahlanmaya başlamışlardı. Bu faaliyetleri “*Şeyh*” diye tanınan Safevî halifeleri yönetmişlerdir²⁷. Bu dönemde Anadolu'da Şah İsmail taraftarları o kadar artmıştı ki, Şehzade Korkut ve Şehin Şah, saltanat mücadelelerinde onların desteğini elde etmek için Safevîliğe meyilli görünmek zorunda kalmışlardır²⁸.

Diğer taraftan, Osmanlı yönetimi, ülkeyi sarmış bu tehlikeyi önlemek için birtakım tedbirler almaya başladı. II. Bayezid'in uygulamaya soktuğu sıkı teftiş sonucu kırmızı taçlı herkes Safevî müridi oldukları gerekçesiyle yakalanarak idam edilmiştir. Ayrıca sofilğe meyilli görünen ve Osmanlı Devleti'ne karşı hareket eden kişiler, aileleri ile birlikte Mora adasına sürülmüştür. Ülkenin her tarafına ulaklar gönderilerek valilerden Safevî taraftarlarının denetimlerinin sıkı yapılması istenmiştir²⁹. Bunun sonucu, Rumeli ve Anadolu'da çok sayıda köy ve kasaba büyük ölçüde boşalmış, devlet ciddî anlamda ekonomik buhran tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Şah İsmail ise, Şeybani Hanlı Özbekleri mağlup ettikten sonra kendisini Timur kadar güçlü görmüş³⁰, fakat Osmanlı engelini de hiçbir zaman göz ardı etmemiştir. Osmanlı'nın gücünü aşmak için, adeta bu devleti içinden çökertme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken Osmanlı Devleti'yle olan ilişkilerine çok dikkat etmiş, hem askerî, hem de ekonomik bağlantısının birden bire kesilmesini istememiştir³¹. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin sosyal yapılanmadaki sorunlarından ve siyasi durumundan faydalanma yönüne gitmiştir. Bunun için Safevilik propagandasının Osmanlı toplumunda gizli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Şah İsmail, II. Bayezid'in aldığı tüm önlemlere rağmen faaliyetlerinde büyük ölçüde başarılı olmuştu. Ayrıca, Avrupa ülkeleri de Osmanlı'ya karşı Safevîlerle ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Bunun sonucu olarak Venedikliler 1502'den itibaren Safevîlerle ilgilenmeye başlamıştır. Buna karşılık Şah İsmail de 1508'de bir elçilik heyetini Venedik'e göndermiş; ancak Osmanlı Devleti'nden çekindiği için Venedik Hükümeti buna soğuk yaklaşmış³² veyahut iki büyük devletin uzun müddetli çarpışarak yıpranmalarını düşünmüştür.

Bu dönem Safevi-Osmanlı ilişkilerindeki bir önemli olay da Nisan 1510'da başlayan ve bir seneden fazla süren *Şah Kulu isyanı* meselesidir. Şah Kulu, Hamid ve Teke-ili (Isparta ve Antalya civarları) bölgelerinde Safevî taraftarları ve babasının etkisiyle Kızılbaş kültürüne çocukluktan itibaren aşina olmuştu. Son derece faal, cesur ve zeki olduğundan kısa sürede Şah İsmail'in Anadolu'da faaliyet gösteren adamlarının en seçkinlerinden biri haline gelmişti. Onun Şah İsmail ile ilişkisi Osmanlı Devleti tarafından çok geç tespit edilmiştir. Şah Kulu, Elmalı'da züht ve takva sahibi olarak görünüp, bir mağarada ikamet etmeye başlamış ve

²⁵ Yusuf Küçükdağ, *II. Bayezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemali Ailesi*, İstanbul, 1995, s. 283.

²⁶ Hafız Hüseyin Kerbelâyî Tebrizî, *Ravzetü'l-Cinân ve Cennetü'l-Cinân*, C. II, Tahran, 1349, ss. 200- 202; Şerefhan, a.g.e., ss. 155-156; Münecimbaşı, *Sahaifü'l-Ahbar fi Vekayii'l-A'sar*, C. III, (Tercümü Nedim), İstanbul, 1285, ss. 184-185.

²⁷ Dedeyev, a.g.m., ss.218-220.

²⁸ *Haniwaldanus Anonimi*, ss. 45-48; Sümer, a.g.e., s. 34.

²⁹ *Haniwaldanus Anonimi*, s. 45.

³⁰ Şah İsmail'in Sultan Selim'e cevabî mektubu. Feridun Bey, a.g.e., s. 356.

³¹ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şifileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri” (Kısaltma: *Anadolu'yu Şifileştirme*), *Osmanlı, I*, Ankara, 1999, s. 273.

³² Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul, 1966, s. 245; Yakup Mahmudov, *Vzaimootnoşeniya Gosudarstv Akkoyunlu i Safevidov s Zapodnoyevropeyskimi Stranami*, Bakı, 1991, ss. 118-140.

şeyh unvanını almıştı. Şehzade Korkud'un kendisini ziyaret ettiği, hatta II. Bayezid'in Şah Kulu'nun tekkesine her sene altı-yedi bin akçe sadaka gönderdiği de bilinmektedir³³. Şehzade Korkut, tahta çıkma düşüncesinde olup, muhtemelen onun desteğini almak için böyle davranmıştır.

Şah Kulu isyanında Osmanlı Devleti ağır siyasî ve sosyo ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. İsyancıların uğradığı yerler yağmalanıp harap edilmişti³⁴. Bunun yanında bir defaya mahsus 15 bin göç de buna ilâve edilince, kimsesiz boş yerlerin çoğalmasıyla ekonomik denge altüst olmuştu. Bunun sonucu olarak birçok kişi işsiz kalmış, sipahi grubu devlete karşı cephe almıştır³⁵. Bu huzursuzluklardan dolayı halk arasında şiddetli bir tedirginlik ortaya çıkmıştı. Safevîlerin Anadolu'da hızla yayılmaları, Osmanlı genel toplum düzeninde sosyal yapıyı bozmuş, birbirinden nefret eden katmanlardan oluşan bir toplum görüntüsü almıştı. Hal böyle iken, II. Bayezid, yaşlılığı nedeniyle devleti yönetemez duruma gelmiş, bu belirsizlik sonucunda ülkede siyasî bir kriz meydana gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde şiddetlenen saltanat mücadelesi (1512), Safevi-Osmanlı ilişkilerini de etkilemiştir. Bu taht kavgasını kazanan Sultan Selim'in cülüsünü tebrik için, birçok Doğu ve Batı ülkelerinden heyetlerin gelmesine rağmen Şah İsmail İstanbul'a elçi göndermemiştir³⁶. Hatta Nur Ali Halife isyanını destekleyerek Sultan Selim'e olan tepkisini göstermiştir. Ayrıca kendilerine yakın gördükleri şehzadelere de destek vererek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye çalışmış, bu da zaten gergin olan Osmanlı-Safevî ilişkilerini biraz daha keskinleştirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Safevi Devleti'ne Karşı Aldığı Önlemler

Sultan Selim, Osmanlı tahtına geçtikten (1512) hemen sonra, saltanatta hak iddia eden şehzadelere bertaraf ederek devleti ve toplumu tehdit etmekte olan Safevî tehlikesine karşı önlemler almaya başladı. Daha şehzadelikli döneminde, Trabzon valisi iken Safevî güçlerine karşı birtakım başarılı çıkışlar yapmıştı³⁷. Padişah olmadan önce babası II. Bayezid'in Safevî Devleti üzerine ordunun başında gitmesine dair teklifini kabul etmeyip, bunun hükümdar olmadan gerçekleşmeyeceğini bildirmesi ile padişah olduğunda ilk işinin Safevî problemini halletmek olduğu mesajını vermiş oluyordu. Böylece, Sultan Selim, Safevî yayılmacılığına karşı çıkarak, bir takım önlemler almaya başlamıştır. Bu yapılanları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Siyasi

İlk olarak, Sultan Selim kendi istediği şekilde siyasî ortamı oluşturma yönüne gitmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, tahtta gözü olan şehzadelerin Safevî Devleti ve Batı'ya sığınmasını önlemek için her birini değişik yollarla ortadan kaldırmıştır. Daha sonra, Avrupa ülkeleriyle tek tek görüşüp, daha önce onlarla yapılan anlaşmaları yenilenmiştir³⁸. Ayrıca Safevî Devleti dışında Doğu Müslüman devletlerinin desteği de alınmaya çalışılmıştır³⁹.

³³ Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, (Haz. Nihat Azamat), İstanbul, 1992, s. 132; *Haniwaldanus Anonimi*, ss. 47-48; Solak-Zâde, *a.g.e.*, ss. 454, 457; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 230; Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Şii Propagandalarına Halvetiye ile Karşı Koyma Politikası", *XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999 Ankara*, Ankara, 2002, s. 438.

³⁴ Geniş bilgi için bkz., Tansel, *a.g.e.*, ss. 249-252.

³⁵ Bilal Dedeyev, "Azerbaycan ile Osmanlı Devleti Arasında olan İctimai Münasebetlerdeki Köç Hadiseleri (1450-1520)", *Medeniyet Dünyası*, S.12, Bakü, 2006, s.265.

³⁶ Joseph Von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, C. III, İstanbul, 1329, s. 112.

³⁷ Şükrî-i Bitlisi, *Selim-Nâme*, (Haz. Mustafa Argunşah), Kayseri, 1997, ss. 66-70; Bu konuyla ilgili Haldun Eroğlu bilgi verirken, 1511'de çatışma esnasında Şehzade Selim'in Şah İsmail'i yakaladığını bildirmektedir (*Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Ankara, 2004, s. 180). Bilginin alındığı *Kühü'l-Ahbar*'da bu konu ele alınırken, Şah İsmail'in kardeşinin esir edildiği söylenmiştir (Mustafa Âlî, *a.g.e.*, ss. 925-926), Mustafa Âlî dışındaki kaynaklarda böyle bir şeye raslanılmamaktadır. Ayrıca, Şehzade Selim'in Safevîler'le olan çarpışması, 1508'de cereyan etmiştir. Bu konu için bkz., Tansel, *a.g.e.*, s. 246.

³⁸ İdris-i Bidlisî, *Selim Şah-Nâme*, (Haz. Hicabi Kırılancı), Ankara, 2001 ss. 116-117.

³⁹ Şahin Farzalibeyli, "Resmî Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999*, Ankara, 2002, s. 81.

b) Kültürel

Sultan Selim'in yaptığı diğer bir iş; Osmanlı Devleti'ndeki Safevî propagandasına karşı tavır almak olmuştur. Anadolu'da Safevîlerin yoğun olduğu yerlerde yaklaşık 40 bin Şah İsmail taraftarını ya öldürmüş veya hapsedirmiştir⁴⁰. Ayrıca Safevî yayılcılığına karşı kültürel önlemler olarak Sünnî tarikatları örgütlemeye yönüne gitmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde tehlikeli boyuta varan Safevîliğe karşı olmakla, bu hususta özellikle Safevî Tarikatı ile aynı kökenden gelen ve Zahidiyye'de birleşen Helvetiyye ile işbirliğine gitmiştir⁴¹. Ayrıca meşhur Osmanlı ulemasından yardım talep etmiş; Kemal Paşa-Zade⁴², Ali b. Abdülkerim⁴³, Hasan b. Ömer⁴⁴, Müftü Hamza⁴⁵ ve Molla Arap'tan⁴⁶ Safevîlerin katline dair fetvalar almıştır. Verilen bu fetvaların dinî yanında siyasî içeriğe sahip olması, hem içte hem de dışta Safevîlere karşı yapılanları bir nevi meşrulaştırmıştır. Bunun yanında Safevîlerin “seyyid” olmadığı yönündeki bilgiler halk arasında yaygınlaştırılmıştır⁴⁷. Bu da, daha sonralar Sünnî Osmanlı Devleti'ne karşı, Şîî İran Safevî Devleti imajının ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur⁴⁸.

c) Ekonomik

Sultan Selim'in Safevîlere karşı aldığı bir diğer önlem ise, ekonomik alanda oldu. Çünkü Safevî müritlerinin büyük çoğunluğunun Anadolu'daki faaliyetlerini ticaret yoluyla gerçekleştirdiği bilinmektedir. Ülkelerine dönerken bunlar ticarî malın yanında savaş aletleri, gümüş, demir gibi maden ürünlerini de götürüyorlardı⁴⁹. Osmanlı Devleti, ilk başta sınırlardan geçiş sırasında kontrolü güçlendirmiş; Anadolu'dan Şah İsmail'e giden maddî yardımların kısmen de olsa önü kesilmiştir. Daha sonra ipek ticaretine bazı engellemeler getirilerek⁵⁰ Safevî Devleti'ne bir nevi ekonomik ambargonun uygulanması yoluna gidilmiştir⁵¹.

⁴⁰ İdris-i Bidlisî, *a.g.e.*, s. 130; Hammer, *a.g.e.*, C. IV, s. 122; Lord Kinross, *Rasçvet i Upadok Osmanskoy İmperii*, (Rusça'ya çev. M. Palnikov), Moskova, 1999, s. 183; Sümer, *a.g.e.*, s. 36; Tofik Necefli, “Çaldıran Döyüşü Arefesinde Safevi-Osmanlı Münasebetleri Mûasir Türkiye tarihşünaslığında”, *Şah İsmail Hatai-VI. Ümumrespublika Elmi-praktiki Konferansın Materialları*, Bakü, 2007, s.138.

⁴¹ Küçükdağ, *Anadolu'yu Şiileştirme*, ss. 277-278.

⁴² Kemal Paşa-Zâde, *Fetvayı Kemal Paşa-Zâde Der Hakk-ı Kızılbaş*, Süleymaniye Ktp. Esat Efendi Bölümü, No: 3548, vr. 45a-48b.

⁴³ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, 1969, ss. 20-30.

⁴⁴ Hasan b. Ömer, *Kızılbaşğa Reddiye*, Süleymaniye Ktp. Dügümlü Baba Bölümü, No: 00197, ss. 89-93.

⁴⁵ *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi (T SMA)*, No.E. 6401; 12077.

⁴⁶ Mehmet Saray, *Türk İran Münasebetlerinde Şiiliğin Rolü*, Ankara, 1990, ss. 20-21; Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, İstanbul, 2002. s. 173; Farzalibeyli, *a.g.t.*, s. 81.

⁴⁷ Kemal Paşa-Zâde, *a.g.e.*, vr. 46b.

⁴⁸ Safevî Devleti kuruluş döneminden itibaren yaklaşık 100 sene Azerbaycan Türk Devleti olma özelliğini koruyabilmiştir. Safevi Devleti'nin İranlaşması daha sonralar olmuştur. Sultan Selim'den sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) düzenlediği Azerbaycan seferleri (Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara, 1998, ss. 168-249) ve ardından Sultan III. Murad (1574-1505)'ın Azerbaycan'ı Osmanlı topraklarına katması (Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul, 1993, ss. 194-200; Tahsin Yazıcı, “Safevîler”, *İA.*, C. X, İstanbul, 1988, ss. 55-56) Safevî hanedanını daha iç taraflara, yani İran bölgelerine yerleşmeye zorlamıştır. Bu yüzden, başkent 1555'te Tebriz'den Kazvin'e (Efendiye, *a.k.e.*, s. 205), I. Şah Abbas (1587-1629) devrinde ise, İsfahan'a taşınmıştır. I. Şah Abbas'ın reformlarında aşiretlere değil, bireye önem verilmesi sonucu devlet yönetimi tamamıyla Farsların eline geçmiştir. (Oqtay Efendiye, “Azerbaycan Safevîler devletinin İran devletine çevrilmesinin başlangıcı”, *Azerbaycan Tarihi, C.III*, Bakü, 1999, ss. 251-252.). Bu da, Azerbaycan Safevî Devleti'nin bir İran Devleti haline gelmesini kolaylaştırmıştır.

⁴⁹ Küçükdağ, *Anadolu'yu Şiileştirme*, s. 276.

⁵⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, III, (Yavuz Sultan Selim Devri Kararnameleri)*, İstanbul, 1991, ss. 167-171.

⁵¹ Küçükdağ, *Anadolu'yu Şiileştirme*, s. 275; Bilal Dedeyev, “Azerbaycan-Osmanlı ekonomik İlişkileri (1450-1520)”, *Qafqaz Universiteti Jurnalı*, Sayı-18, Bakü, 2006, ss.110-111; Dilaver Ezimli, “ Azerbaycanın Avrupa İle Ticaret Elaqlerinde Vergi Güzeşlerinin Rolü (XV. Asrın II Yarısı-XVII. Asrın I Yarısı)”, *Şah İsmayıl Hatai- VI Ümumrespublika elmi-praktiki konferansın materialları*, Bakü, 2007, s. 118.

d) Askeri

Sultan Selim, Safevîlere karşı aldığı önlemleri askerî harekâtla desteklemiştir. 24 Ağustos 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı'nda⁵² yenilgiye uğrayan Şah İsmail, yakalanması an meselesi iken savaş meydanından kaçırılarak kurtarılmıştır.⁵³ Savaştan sonra Tebriz'e giren Sultan Selim'in düşüncesi kısı Karabağ'da geçirip baharda Safevî Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmak iken, yeniçerilerin baskısıyla bundan vazgeçmiş; yaklaşık sekiz gün sonra bu şehirden ayrılmış; Nahçıvan üzerinden Amasya'ya geçmiştir.⁵⁴

Savaş Sonrası Durum

Çaldıran Savaşı'nın, Otlukbeli⁵⁵ muharebesiyle büyük benzerliklerinin olduğu söylenebilir. Savaşın gidişatı, ordu düzeni ve sayısının nispeti hemen hemen aynıdır. Hatta Uzun Hasan gibi⁵⁶ Şah İsmail'in savaş alanından kaçırılma şekli de birbirinin âdeti tekrarı gibidir. Tabii ki, her iki savaşta Osmanlı'nın elinde bulunan ateşli silahların savaşın kazanılmasında oynadığı rol de unutulmamalıdır.

Çaldıran Savaşı, toprak konusunda Otlukbeli'nden farklı olmuştur. Otlukbeli mağlubiyetinden sonra Akkoyunlu Devleti, sadece birkaç kalesini kaybetmiş olmasına karşılık Safevî Devleti, güney batı topraklarının büyük bir kısmını Osmanlı'ya kaptırmış; Bayburt, Erzincan ve Kiğı Osmanlıların eline geçmiştir. 1515'de Kemah Kalesi'nin alınmasından sonra Dulkadir Beyliği de Osmanlı Devleti'ne ilhak edilmiştir.⁵⁷ Sultan Selim, Amasya'da iken İdris-i Bitlisî'yi Güney- doğu Anadolu bölgesiyle ilgilenmek için görevlendirmiştir. İdris-i Bitlisî, özellikle Kürt aşiret reisleri arasındaki anlaşmazlıkları kısmen hallederek 1517'de bu vilâyetleri bir bir Osmanlı hâkimiyeti altına sokmuştur.⁵⁸ Sadece, Diyarbakır ve çevresinde Safevî Devleti'yle çarpışmalar bir müddet sürmüştür. En son 1517'de, Şah İsmail'in Ustaclu Mehmed Han'dan sonra tâyin ettiği Diyarbakır Beylerbeyi Karahan, Koçhisar yakınlarındaki bir savaşta makul düşünce, bölgenin tamamı Osmanlı'ya bağlanmıştır.⁵⁹ Böylece, Osmanlı-Safevî sınırında Osmanlı taraftarı Kürt aşiretlerden oluşturulmuş tampon bir bölge meydana getirilmiştir. Bu dönemde Kars vilâyetinin de Osmanlı'nın elinde bulunduğu⁶⁰ bakılırsa, günümüz Türkiye-Azerbaycan-İran sınırının hemen hemen aynıının 1517'de belirlendiği söylenebilir.

SONUÇ

Şah İsmail'in kurup kısa bir zamanda güçlü hale getirdiği Safevî Devleti, 1510'dan sonra açıkça Osmanlı Devleti'ni içten tehdit etmeye başlamıştır. II. Bayezid'in yaşlı ve hasta durumu, Şah İsmail'in Osmanlı'daki faaliyetlerini bir nevi kolaylaştırmıştır. Bu dönem Şah İsmail, II. Bayezid'in aldığı tüm

⁵² Temel kaynakların tümünde 23 Ağustos gösterilmesine rağmen, Sultan Selim'in Şehzâde Süleyman'a gönderdiği zafernâmeде savaşın 3 Recep H. 920'de, yani 24 Ağustos 1514'te gerçekleştiği bildirilmektedir. Feridun Bey, **a.g.e.**, ss.339-340; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 268; Küçükdağ, **a.g.y.**; Dedeyev, Safevi Tarikatu- Osmanlı İlişkileri, s. 219.

⁵³ Feridun Bey, *a.g.y.*; İdris-i Bidlisi, **a.g.e.**, ss. 178-179; Hadîfî , **Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)**, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 1991, ss. 390-392; Şükrî, **a.g.e.**, ss. 488-493; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, C. IV, s. 211;

⁵⁴ Anonim, **a.g.e.**, s.137; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, C. IV, ss. 221-223; Solak-Zâde, **a.g.e.**, C. II, ss. 30-32.

⁵⁵ Otlukbeli savaşı Akkoyunlu Devleti ile Osmanlı Devleti arasında 11 Ağustos 1473- de gerçekleşmiştir.

⁵⁶ Ebu Bekr-i Tihranî, **Kıtab-ı Diyarbekriyye**, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, 2001, s.352; Tursun Bey, **Tarih-i Ebu'l-Feth**, (Haz. Ahmed Tezbaşar), (tarihi ve basım yeri yok), s. 142-143; Mustafa Âlî, **a.g.e.**, s. 662.

⁵⁷ Solak-Zâde, **a.g.e.**, C. II., ss. 33-37; Şereffan, **a.g.e.**, s. 164; Yınanç, **a.g.e.**, s. 99.

⁵⁸ Bu bölgeler şunlardır: Diyarbakır, Cezire, Bitlis, Suran, Hısn-Keyf, İmadiye, Çemişkezek, Hizan, Sason, Palo, Çarpakçur, Eğil, Sincar, Elok, Çermik, Hıza, Zerik, Siverek, Malatya, Urfa, Behisti, Ergani, Siirt, Harput, Divriği ve Mardin. Bkz. Solak-Zâde, **a.g.e.**, C. II. ss. 39-45.

⁵⁹ Solak-Zâde, **a.g.e.**, C. II., ss. 45-46. Geniş bilgi için bkz. Akgündüz, **Yavuz Sultan Selim Devri Kararnameleri**, ss 205-210.

⁶⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, İE, ML, No:9. Bu belgede 1516-1518 yılları arasında Kars vilâyetinin Mahsul Muhasebesi verilmektedir.

önlemlere rağmen faaliyetlerinde büyük ölçüde başarılı olmuştur. Ayrıca, Avrupa ülkeleri de Osmanlı'ya karşı Safevilerle ilişkiler kurmaya çalışmışlardır.

Osmanlı'da ortaya çıkan saltanat mücadelesini Safeviliğe karşı olan Sultan Selim kazanmış; 1512'de devletin başına gelmiştir. Şahzadeliğinden beri Safeviliğe karşı olan Sultan Selim, saltanatı döneminde de bunu devam ettirerek, Şah İsmail'in Osmanlı topraklarını ele geçirme politikasına karşı ciddî önlemler almıştır. Sultan Selim, başlattığı siyasî, dinî, ekonomik, millî ve askerî önlemler sayesinde gerçekleşen Çaldıran Savaşı'nda Safevî yayılmacılığının önüne geçebilmiştir.

Sonuç itibarıyla, iki ülke arasında bu şekilde oluşmuş olan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel durum daha sonraki yıllarda da Osmanlı-Safevi ilişkilerinde etkisini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Belgeler:

TSMA, No.E. 6401; 12077.

BOA, İE, ML, No:9.

Temel Kaynaklar, Kitap ve Makaleler:

AKGÜNDÜZ, Ahmed, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, III, (Yavuz Sultan Selim Devri Kararnameleri)**, İstanbul, 1991.

ANONİM, **Tevârih-i Âl-i Osman**, F. Giese Neşri, (Haz. Nihat Azamat), İstanbul, 1992.

DEDEYEV, Bilal, "Azerbaycan ile Osmanlı Devleti Arasında Olan İctimai Münasebetlerdeki Köç Hadiseleri (1450-1520)", **Medeniyet Dünyası**, S.12, Bakü, 2006, s.263-270.

_____, "Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti ilişkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt-1, S. 5, (Kasım-2008), ss.205-223.

_____, "Azerbaycan-Osmanlı Ekonomik İlişkileri (1450-1520)", **Qafqaz Universiteti Jurnalı**, Sayı-18, Bakü, 2006, ss.105-112.

EBU BEKR-İ TİHRANİ, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Ankara, 2001.

EFENDİYEV, Oktay, **Azerbaycan Safeviler Devleti**, Bakü, 1993.

_____, "Azerbaycan Safeviler Devletinin İran Devletine Çevrilmesinin Başlangıcı", **Azerbaycan Tarihi**, C.III, Bakü, 1999, ss. 250-253.

_____, "Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail", **XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 4-8 Ekim 1999**, C. III, I. kısım, Ankara, 2002, s. 89-95.

EKİNCİ, Mustafa, **Anadolu Alevîliğinin Tarihsel Arka Planı**, İstanbul, 2002.

EROĞLU, Haldun, **Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu**, Ankara, 2004.

EZİMLİ, Dilaver, "Azerbaycanın Avrupa İle Ticaret Elaqlerinde Vergi Güzeşterlerinin Rolü (XV. Asrın II Yarısı-XVII. Asrın I Yarısı)", **Şah İsmayıl Hatai- VI Ümumrespublika elmi-praktiki konferansın materialları**, Bakü, 2007, ss. 115-128.

FARZALİBEYLİ, Şahin Fazil, **Azerbaycan ve Osmanlı İmperiyasi (XV.-XVII. Asırlar)**, Bakü, 1999.

_____, "Resmi Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", **XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999**, Ankara, 2002, ss. 77-87.

FERİDUN BEY, **Münşeatü's-Selatin**, C. I, İstanbul, 1274.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ, **Kitâbü't-Tarih-i Künhü'l-Ahbâr**, (Haz. Ahmet Uğur ve diğerleri), Kayseri, 1997.

GÖKBİLGİN, Tayyip, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası", **Türkiyat Mecmuası**, C. IX, (İstanbul, 1951), ss. 35-46.

HADÎDÎ, **Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)**, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 1991.

HAFIZ HÜSEYİN KERBELAYÎ TEBRİZÎ, **Ravzetü'l-Cinân ve Cennetü'l-Cinân**, C. II, Tahran, 1349.

HAMMER, Joseph Von, **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, (Terc. Mehmet ATA), C. III, İstanbul, 1329.

Haniwaldanus Anonimine Göre Sultan Bayezid-i Veli, (Haz. Richard F. Kreutel), İstanbul, 1997.

HASAN B. ÖMER, **Kızılbaşğa Reddiye**, Süleymaniye Ktp. Düğümlü Baba Bölümü, No: 00197.

HOCA SADEDDİN, **Tâcü't-Tevârih**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. III, IV, İstanbul, 1979.

İDRİS-İ BİDLİSÎ, **Selim Şah-Nâme**, (Haz. Hicabi Kırlangıç), Ankara, 2001.

KEMAL PAŞA-ZÂDE, **Fetvay-ı Kemal Paşa-Zâde Der Hakk-ı Kızılbaş**, Süleymaniye Ktp. Esat Efendi Bölümü, No: 3548.

KİNROSS, Lord, **Rasçvet i Upadok Osmanskoy İmperii**, (Rusça'ya çev. M. Palnikov), Moskova, 1999.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)**, Ankara, 1998.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, **II. Bayezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemali Ailesi**, İstanbul, 1995.

_____, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şifileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", **Osmanlı,I**, Ankara, 1999, ss.269-281.

_____, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Şif Propagandalarına Halvetiye ile Karşı Koyma Politikası", **XIII. Türk Tarihi Kongresi 4-8 Ekim 1999 Ankara**, Ankara, 2002, ss. 435-444.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, **Osmanlı-İran Siyâsi Münasebetleri (1578-1612)**, İstanbul, 1993.

LÜTFİ PAŞA, **Tevârih-i Âl-i Osman**, (Haz. Âlî Bey), İstanbul, 1990.

MAHMUDOV, Yakup, **Vzaimootnoşeniya Gosudarstv Akkoyunlu i Safevidov s Zapodnoyevropeyskimi Stranami**, Bakü, 1991.

MÜNECCİMBAŞI, **Sahaifü'l-Ahbar fi Vekayii'l-A'sar**, C. III, (Terc. Nedim), İstanbul, 1285.

NECEFÎ, Fahrudin Musevî Erdebilî, **Tarihi Erdebil ve Danişmandan**, C. I, Tahran, 1388.

NECEFLI, Tofik, "Çaldıran Döyüşü Arefesinde Safevi-Osmanlı Münasebetleri Müasir Türkiye tarihşünaslığında", **Şah İsmail Hatai-VI. Ümumrespublika Elmi-praktiki Konferansın Materialları**, Bakü, 2007, ss.134-139.

_____, "Şah İsmail'in Sultan II. Bayezid'le Karşılıklı Münasebetlerinin Müasir Türkiye Tarihşünaslığında Eksi", **Haberler**, Sayı 8, Bakü, 2007, ss.33-51.

SARAY, Mehmet, **Türk İran Münasebetlerinde Şiiliğin Rolü**, Ankara, 1990.

SOLAK-ZÂDE, **Tarih**, C. I, II, (Haz. Vahit Çabuk), Ankara, 1989.

SÜMER, Faruk, **Safeviler Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü**, Ankara, 1992.

ŞEREFHAN BİTLİSÎ, *Şeref-Nâme*, (Ruşça'ya çev. E. İ. Vasilyev), Moskova, 1976.

ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ, *Selim-Nâme*, (Haz. Mustafa Argunşah), Kayseri, 1997.

TANSEL, Selahattin, **Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı**, İstanbul, 1966.

_____, **Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, 1969.

_____, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", **Bellekten**, C. XXVII/106, Ankara, 1963, s. 185-236.

TURSUN BEY, **Tarih-i Ebu'l-Feth**, (tarihi ve basım yeri yok).

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, Ankara, 1998.

YAZICI, Tahsin, "Safevîler", **İslâm Ansiklopedisi**, C. X, İstanbul, 1988, ss. 53-59.

YİNANÇ, Rafet, **Dulkadir Beyliği**, Ankara, 1989.